

1844 İKTİSADİ VE FELSEFİ EL YAZMALARINI ÜZERİNE GENEL DEĞERLENDİRME

İrem Nur KURAL*

Öz:

İnsanlığı büyük ölçüde etkileyen kapitalizm, dünyada büyük buhranlara yol açmıştır. Ortaya çıktığı zamandan günümüze dek büyüme ve kalkınmayı sağlamakla birlikte yıkıcı etkileri hâlâ devam etmektedir. Karl Marx bu yıkıcı etkilerin yaşandığı dönemde çalışmalarını sürdürmüş ve bütün dünyayı derinden etkileyen tezler ortaya çıkarmıştır. 1844 İktisadi ve Felsefi El Yazmaları'nda üzerinde durduğu “yabancılaşma” kavramı ile içinde bulunduğu sistemi açıklamaya çalışmıştır. Eserde politik iktisadi çalışmalarda burjuvanın nasıl ele alındığı gösterilmiş, sisteme tabi olan sınıflar arasındaki ilişkiler, özel mülkiyet, iş bölümü ve sermaye felsefi temellere dayandırılarak açıklanmıştır. Bu çalışmada ise, yapının analizi bölümlere ayrılarak yapılmış, kapitalizmle ortaya çıkan yeni sistemin toplum nezdinde nasıl bir sömürü geliştirdiği örneklerle pekiştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yabancılaşma, Özel Mülkiyet, Sermaye, İş Bölümü.

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji ABD, İstanbul Türkiye, iremnkural@gmail.com, ORCID: 0000-0001-5567-668X

Makale gönderim tarihi: 25.12.2020

Makale kabul tarihi: 03.04.2021

Künye Bilgisi: Kural, İrem N. (2021), “1844 İktisadi ve Felsefi El Yazmaları Üzerine Genel Değerlendirme”, *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 212-239.

General Evaluation on the Economic and Philosophic Manuscripts of 1844

Abstract

Capitalism, which greatly influences humanity, caused great depressions in the world. Since it occurred, it has been providing daily life-saving ease but depression's destructive effects were still continuing. Karl Marx maintained to work when this destructive effect occurred period and he found out the thesis that influences deeply the entire world. He tries to explain the system with the concept of “alienation” which he emphasizes in Economic and Philosophic Manuscripts of 1844. In the work shows how bourgeois is handled in political-economic studies, relations between classes subject to the system, private property, division of labor and capital are explained on philosophical foundations. In this study, the analysis of the work has been made by dividing into sections, and the exploitation of the new system that emerged with capitalism has been reinforced with examples.

Keywords: Alienation, Private Property, Capital, Division of Labor.

“Fabrika bacaları çatlayacak hırsından
Sefaletler, felaketler ve kötü niyet
Her gün götürüyor içimizden birini
Şu fabrika, şu vapur, lokomotif düdüğü
Şarkısını tekrarlıyor ezilmişler şehrinin”(Irgat, 1998: 24).

Giriş

Marx, 1818 yılında Trier’de doğmuştur. 1835 yılında Bonn Üniversitesi’nde felsefe ve edebiyat eğitimi almaya başlamış, sonraları babasının baskısıyla, eğitim hayatını Berlin Üniversitesi’nde hukuk eğitimi alarak sürdürmüştür. 1836 yılında Hegel felsefesi ile tanışmış ve düşün hayatının ilerleyen zamanlarında bu felsefe akımından ayrılsa da Genç-Hegelciler grubunda yer almıştır. 1844 yılında hayatının büyük bölümünde beraber çalışmalar yaptığı Friedrich Engels ile tanışmıştır. 1883 yılında Londra’da hayatına veda etmiştir. Kısaca bazı eserlerinden de bahsedilecek olursa; 1843 yılında *Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi* ve *Yahudi Sorunu*, 1844 yılında *1844 El Yazmaları* ve Engels ile birlikte yazdığı *Kutsal Aile*, 1845 yılında *Feuerbach Üzerine Tezler*, 1846 yılında Engels ile birlikte *Alman İdeolojisi*, 1847 yılında *Felsefenin Sefaleti*, Engels ile beraber hazırladıkları *Komünist Manifesto* 1848 yılında, 1849 yılında *Ücretli Emek ve Sermaye*, 1850 yılında *Fransa’da Sınıf Mücadelesi*, 1852 yılında *On Sekizinci Brumaire*, 1858 yılında *Grundrisse*, 1867 yılında *Kapital 1. Cilt...*(Ateşoğlu, 2017: 3).

1844 İktisadi ve Felsefi El Yazmaları, Karl Marx’ın ilk iktisadi araştırmalarının müsveddelerinden oluşmaktadır. El yazmalarında asıl amaç, burjuva politik iktisadını ve sistemini eleştirmektir. Murat Belge’nin Türkçe’ye çevirdiği ve toplam 182 sayfadan oluşan eserin çalışmada incelenen basımı 2018 (2.bs.) yılında Birikim Yayıncılıktan çıkmıştır.² El yazmaları üç müsvedde halinde toplanmıştır. İlk müsveddede Marx’ın kendi gözlemleri ve yargılarıyla birlikte burjuva iktisatçılarından alıntılar bulunmaktadır. İkinci el yazmasından geriye yalnızca dört sayfası kalmıştır. Üçüncü el yazması, ikinci el yazmasının eksik

² 1844 El Yazmaları Türkiye’de ilk olarak 1969 yılında metnin İngilizcesinden Murat Belge tarafından çevrilmiş ve Payel Yayınevi tarafından basılmıştır. Ardından Sol Yayınları kitabı, 1976 yılında Kenan Somer’in Fransızcadan Türkçeye yaptığı çevirisiyle okuyucuya sunmuştur. 1986 yılında *1844 Felsefi Yazıları* başlığıyla Murat Belge tarafından İngilizceden Türkçeye çevrilmiş ve Verso Yayınevinden basılmıştır. 2000 yılında ise çalışma, yine Murat Belge tarafından yapılan çeviriyle Birikim Yayınları’ndan yayımlanmıştır (Yalçıntaş, 2012: 158, 159).

sayfalarını açıklayıcı niteliktedir. Ele alınan konular özel mülkiyet ve emeğin yanı sıra özel mülkiyet ve komünizm ve burjuva toplumunda paranın gücü gibi sorunlardır. Genele baktığımızda, yabancılaşan emek, yabancılaşan insan konuları vurgulanmıştır (Marx, 1932/2018).

Bu çalışma, dünya üzerinde hakkında pek çok araştırma ve inceleme ortaya konmuş olan 1844 İktisadi ve Felsefi El Yazmaları, Marx'ın politik iktisat çalışmalarının ilki olarak kabul edildiği için önem taşımaktadır. Aynı zamanda *Kapital*'e doğru giden yazın hayatında sonradan şekillenecek fikirlerinin temellerini atmış olduğu eserdir. Marx'ın ideal toplum kurgusunun da en önemli etkeni olan yabancılaşma fikri bu çalışmada incelenmiştir. Eser hakkında yapılmış olan diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada, Marx'ın işçi sınıfı ve burjuvazi hakkındaki analizleri, kapitalizm sonrası şekil değiştiren sınıf ilişkileri ve bu ilişkilerin modern yaşam tarzına yansımaları örneklerle ortaya konmuştur. 1844 El Yazmaları metni Marx'ın yabancılaşma fikrinin öz anlatımını barındırdığı gerekçesiyle ve örneklerle fikrin somutlaştırılması hedeflendiği için seçilmiştir.

1844 İktisadi ve Felsefi El Yazmaları

Emeğin Ücreti

Marx, işçinin hayatını devam ettirebilmesi ve çalışması süresince hayatta kalabilmesi için alması gereken ücretlerin, kapitalist ile işçi arasında düşmanca denebilecek şekilde belirlendiğini vurgulamaktadır. Kapitalist zaferi kazanan taraf olur. Kapitalist, işçisiz, işçinin kapitalistsiz yaşayabileceğinden daha uzun bir yaşam sürer. Zaferi kazanan ve işçiye ücreti sağlayan kapitalist olduğu için işçinin hayati varlığını sürdürebilmesi için gerekli olan güç kapitalistin elindedir. Kapitalist ve toprak sahibi, yani sermaye sahiplerinin, gelirlerini çoğaltabilecekleri alanları vardır. Fakat işçinin endüstriyel geliri dışında ne toprak rantı ne de (elinde olmayan) sermayesinden alacağı bir kâr söz konusudur (Marx, 1932/2018). Kapitalistin piyasa fiyatını arttırarak kazandığı bir sistem içerisinde işçinin de kazanması şart değildir fakat kapitalist elindekini kaybettiği zaman ona bağımlı hale getirilen işçi de zorunlulukla kaybeder (Marx, 1932/2018). Marx, politik iktisatçıların düşüncelerinin, işçinin çıkarının toplum tarafından engellendiği fakat işçinin çıkarının ise hiçbir zaman toplumun çıkarıyla çatışmadığı yönünde olduğunu vurgulamıştır (Marx, 1932/2018).

İşçinin, toplumun içinde bulunabileceği bazı koşullar ve bu koşullar altında varlığını sürdüren işçinin durumu ortaya konulmuştur:

1) İşçinin sıkıntı çekmesi, toplumun serveti ile doğru orantılı işlemektedir. Eğer *toplumun serveti azalır*sa bu durumdan en çok işçi sıkıntı çeker. Bunun sebebi, işçi sınıfının zenginleşmiş bir toplumda mülkiyet sahiplerinin kazandığı kadar kazanamamasıdır. Yani toplum gerilemeye başladığında işçi sınıfı dışındakiler, işçi sınıfı kadar acı çekmez.

2) İşçi sınıfı için yararlı olan tek toplum tipi olarak, *zenginliğin artmakta olduğu* bir toplumda, kapitalistler arasında rekabet başlar ve böylece işçilere gereksinim artar. Bu durum işçilerin ücretlerinin yükseltilmesini beraberinde getirmekle birlikte işçiler arasında fazla çalışmayı getirir. Bir toplum, yalnızca ülkesinin sermayesi ve gelirleri arttığı zaman kendi zenginliğini artar bir durumda bulur.

3) İş bulmak için rekabetin fazla olduğu, servetin *son derece arttığı* bir ülkede, ücretler ancak belirli sayıda işçinin geçimine yetebilecek sınırdadır; ülke nüfusu zaten yeterince kalabalık olacağı için, bu sayı artırılamaz hale gelecektir (Marx, 1932/2018).

Politik iktisatçılara göre, insan, doğanın ürünlerinin değerini yalnızca kendi emeğiyle artırabilmektedir. Emek, politik iktisatta insanın hareket halindeki mülkiyetine tekabül eder, fakat yine politik iktisatçıya göre, sınıflardan kaynaklı olarak ayrıcalıklı, tembel tanrılar olan hem toprak sahibi hem de kapitalist, her noktada işçiden üstündür ve işçinin uyması gereken yasayı hazırlayan onlardır. Bu noktadan emeği ele aldığımızda aslında işçinin tek mülkiyeti olarak sayabileceğimiz emek, kapitalist karşısında işçinin mülkiyeti olmaktan çıkar ve azınlık üstün gelir. Emeğin oluşum sürecinde büyük önemi olan iş bölümü ise, toplumun zenginliğini ve niceliğini artırma gücüne sahiptir. Fakat iş bölümü topluma zenginlik katarken, işçiyi yoksullaştırır ve onu makine düzeyine indirger (Marx, 1932/2018). Ne yazık ki toplum içerisindeki refah artışı “genellikle” işçide sefaletle yol açmaktadır. Emekle örülen iş bölümü, işçiyi kapitaliste gittikçe daha bağımlı hale getirir ve fazla üretimin hızlı akımına onu dahil eder.

Politik iktisat, emeği, üretimin zemini olarak kabul etmesine rağmen özel mülkiyete her şeyi vererek emeği göz ardı eder. Proudhon ise bu çelişkiyi emeğin lehine, özel mülkiyetin ise aleyhine çevirmiştir (Marx, 1932/2018). Çalışma ve yaşama hakkının herkesin olduğu düşüncesine sahip olmakla birlikte mülkiyetin emekle meşrulaştırılamayacağını vurgulamıştır. Eğer meşrulaştırılırsa tek bir mülk olarak toplumun sahibi olunması ve herkesin eşit mülkiyete sahip olması gerektiğini söylemiştir. Köleliği cinayet olarak tanımlayan Proudhon, aynı yol

ile mülkiyeti de hırsızlık olarak nitelendirmiştir. Böylece emek ve sermayenin uzlaştırılamayacağına dikkat çekmiştir. Toplumun kapitalist, proleter ve orta sınıf olmak üzere üç sınıftan oluştuğunu vurgulayan Proudhon'a göre işçi sınıfının sefaletinden kurtulması için bilinçlenmesi ve kendi ideolojisini oluşturması gerekmektedir (Meriç, 1968: 114-125).

Marx'a göre Proudhon'un savunduğu ücret eşitliği toplumsal devrimin hedefidir. Fakat aynı zamanda Marx'ın açılımına göre Proudhon'un arzuladığı ücret eşitliği, işçinin kendi emeğiyle ilişkisini, bütün insanların emekle olan ilişkisine dönüştürmekten başka bir durum ortaya çıkarmaz ve toplum, soyut kapitalist bir topluma dönüşür (Marx, 1932/2018).

Marx, politik iktisadı, işçiyi yalnızca sermayesi ve rantı olmayan, yalnızca emeğiyle yaşayan bir işçi olarak gördüğü için eleştirmektedir. Hatta politik iktisadın işçiyi "çalışan bir hayvan" olarak tanıdığını da belirtir. Bu sebeple de politik iktisat işçiyi çalışmadığı zaman bir insan olarak düşünmez (Marx, 1932/2018). "Fransa'da, üretim gelişmesinin şimdiki aşamasında, çalışabilen herkesin günde ortalama beş saat çalışmasıyla toplumun bütün maddi çıkarlarının karşılanabileceği hesaplanmıştır... Makinaların yetkinleşmesiyle zaman kazanıldığı halde, büyük bir nüfusun fabrikalarda köle gibi çalışması zamanı büsbütün artırmıştır" (Schulz'dan aktaran Marx, 1932/2018).

Görüldüğü gibi, aslında tüm ihtiyaçları karşılayabilecek makul bir çalışma saati mümkün olduğu halde, kapitalist yalnızca daha fazla kâr elde edebilmek için çalışma saatlerini, işçiyi öldüresiye uzatmış, koşulları, işçinin kendini yitirmesine sebep olacak şekilde ağırlaştırmıştır. Bunların hepsi yalnızca daha fazla kâr elde edebilmek için yapılmıştır.

"Yaşamak için, mülkiyetsiz olanlar, dolaylı ya da dolaysız yoldan, mülkiyet sahiplerinin hizmetine girmelidirler -yani onlara bağımlı olmalıdırlar" (Pecqueur'dan aktaran Marx, 1932/2018). İşçi, kapitaliste olan bağımlılığını emeğini satarak korumaktadır. Emeği her an satılmadığı sürece emeğin değeri yoktur. Emek, işçinin hayatını temsil eder ve hayat her gün işçinin yemeğiyle değiş tokuş edilmediği sürece kısa süre sonra yok olup gider (Bruet'den aktaran Marx, 1932/2018). İşçi, emeğini, kendi hayatı pahasına satmaktadır.

Her yıl kutlanan 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kapitalizmin faydalanmaya çalıştığı ve medyanın yaratmış olduğu algının aksine kökleri dönemin sıkı çalışma koşulları ve karşılığında verilen düşük ücreti sebebiyle çıkan bir ayaklanmaya kadar uzanmaktadır. 8 Mart 1857 tarihinde New York'ta kadın tekstil işçileri yirmi saatlik çalışmayı, artan iş yükünü ve karşılığında aldıkları düşük ücreti protesto etmek için bir araya gelmişlerdir. Fakat insan hakları için yapılmış olan bu protesto polisin güç kullanarak bastırmasıyla sonuçlanmış, pek

çok kadın tutuklanmış, bazıları da kalabalıklar arasında ezilmiştir. Tam elli yıl sonra 8 Mart 1907’de olayın ellinci yıl dönümünde daha yüksek ücret, daha kısa çalışma saatleri ve oy hakkı için düzenlenen yürüyüş ve takip eden yıllardaki olumlu gelişmelerle beraber bu tarih, uluslararası kutlanan bir güne dönüşmüştür (Kaplan, 1985: 163,164). 8 Mart’ın ortaya çıkışında ana etkenlerden biri olan kapitalist ile işçi arasında düşmanca denebilecek şekilde belirlenmiş ücretlerin azlığı, işçiyi sefaletle sürükleyen çalışma saatleri bulunmaktadır. Böylece işçinin hareket halindeki mülkiyeti olan emeğinden sonuna kadar yararlanıp kendi için kâr elde etmeye çalışan fabrika sahibi işçinin yaşamını elinde tutup, işçiyi kendine bağımlı hale getirmektedir.

Sermayenin Kârı

Sermaye kaba bir tanımla emeği ve emeğin ürünlerini yöneten güce işaret etmektedir. Kapitalistin sermayeyi tasarruf etmesinin sebebi ona sahip olmasıdır. Aynı zamanda sermaye, muhafaza edilen ve kullanılmak için biriktirilen belirli bir emek niceliğini ifade etmektedir. Sermayenin ham hali, para kazandırmadan önceki varlığı stoktur ve stok, toprağın ürünlerinin birikimidir. Stok yalnızca sahibine kâr getirdiğinde sermaye halini alır (Marx, 1932/2018).

Sermayenin kârı ya da kazancı, emeğin ücretinden tamamen farklıdır. Kapitalist, işçilerinin çalışmaları neticesinde kârını, yani satışından, kendi elindeki stokun ücret olarak ödediği kısmını karşılayacak olandan fazlasını bekliyor olmasa, işçi çalıştırmakta hiçbir çıkarı olmazdı (Smith, 1776/2016: 103). Böylece, kapitalist ilkin işçiden kestiği ücretlerden, ardından ortaya koyduğu sermaye olarak stok olan hammaddelerden kâr eder. Süreç içerisinde, ortaya koymuş olduğu piyasa fiyatını doğal fiyatın üzerinde tutar (Marx, 1932/2018).

Sermayenin stoktan dönüşmesi için işlenmesi sürecinde işçinin emeği devreye girer ve sermayenin emek üzerindeki egemenliği gerçekleşmiş olur. Sermaye sahibinin tek bir amacı vardır: Hangi üretim veya pazarlama alanında olursa olsun yalnızca kendi özel kârını düşünmek. (Marx, 1932/2018).

Kapitalistler arasındaki rekabet ve sermayelerdeki artış ücretlerin yükselmesine yol açar fakat bu durum kapitalistlerin kârının düşmesine sebep olur. Örneğin; bir kasabanın bakkaliye ticareti için gerekli olan sermaye iki bakkal arasında bölünmüş durumda olduğunda rekabet sebebiyle ikisi de daha düşük fiyata satış yapmak zorunda kalacaktır (Smith, 1776/2016: 508). Kapitalistlerin tek savunma yolu rekabettir ve kapitalistin rekabeti, gerek ücretleri yükselterek

gerekse metallerin fiyatlarını düşürerek tüketicilerin yararına çalışmaktadır (Marx, 1932/2018). Marx'a göre, rekabet olsun veya olmasın büyük sermayenin birikimi küçük bir sermayenin birikimine göre daha hızlı olacaktır. Rekabet sebebiyle, sermayenin artışıyla, sermayenin kârı azalır. Rekabet, kapitalistin kârına kâr katmasını engeller. Böylece küçük kapitalist rekabet dışında kalan ilk grup olur. Büyük kapitalistin küçük kapitalistten daha ucuza almasının sebebi büyük nicelikte satın almasıdır. Bu sebeple onu daha ucuza satmaktan da çok zarar görmez. Sert rekabetin ortaya çıkardığı üzere, büyük sermayenin karşısında küçük kârları olan küçük sermayelerin olması, büyük sermayenin onları ezip geçmesiyle son bulur (Marx, 1932/2018). “Bir yerde bir şeyin kıtlığı çekilirken o şey başka yerde doludur ve boşa harcanmaktadır...Bir üretici çok ya da yüksek fiyatla ya da büyük bir kârla satarken öbür üretici bir şey satamaz ya da zararına satar. Çünkü herkes istediği şeyi, istediği gibi, istediği yerde, istediği zaman üretir, iyi ya da kötü üretir, az ya da fazla üretir, geç ya da erken üretir, çok yüksek fiyattan ya da çok düşük fiyatla üretir; kimse bilmez satacak mı, nasıl satacak, ne zaman, nerede, kime satacak. Bu noktada kaynak istekten, istek kaynaktan habersizdir. Tüketiciler arasında yaygın bir zevke, moda göre üretirsiniz. Ama malı ortaya çıkarmaya hazır olduğunuz anda moda geçmiş, başka bir ürün moda olmuştur...Kaçınılmaz sonuçlar durmadan ve her yerde iflas; yanlış hesaplar, birdenbire iflas ya da servet beklenmedik servet, ticari buhranlar, işsizlik, bir dönemde malın yığılıp bir dönemde ortadan kalkması; ücretlerle kârların dengesizliği ve düşüşü, vahşi rekabetin arenasında servetin, zamanın ve çabaların kaybı ya da boşu boşuna harcanması” (Marx, 1932/2018).

Kapitalistin işçiyle mücadele ettiği yetmiyormuş gibi, kendi içinde de nicelik olarak büyük-küçük sahiplik derecesine göre mücadele eder. Bu esnada işçi ise, rekabetten faydalanabildiği kadar faydalanmaya çalışır.

Toprağın Rantı

Hakkının kökeni soygun olan toprak sahipleri, ekmedikleri yeri biçmeyi sever yani kendi emeği olmadan hazıra konar. Hatta toprağın doğal ürününü bile bir rant haline getirirler (Marx, 1932/2018). Söz konusu durumun tarih içerisinde pek çok örneği olduğu gibi, Metin Erksan'ın 1963 yapımı *Susuz Yaz* adlı sinema filmindeki bazı göstergeler söz konusu durumun bir temsili niteliğindedir. Toprak sahibi ve çiftçi arasındaki ilişkilere değinen toplumsal gerçeklik ekseninde beyazperdeye taşınan *Susuz Yaz* filminde Kocabaş Osman, köylünün geçimini

sağladığı tarlayı sulamaya yarayan suyu keser (Susuz Yaz, 1963). Marx'ın ifadesiyle, doğal ürün için bile rant ister. Doğanın sunmuş olduğu varlığı, toprak sahibi insan eliyle yok edebilir, üzerinde değişiklik yapabilir, üretimi durdurabilir veya arttırabilir.

Toprak sahibi, iyileştirilmemiş toprak için de rant ister. Toprak sahibinin fonlarından ziyade, çiftlik kiracısının fonları ile iyileştirilen topraklar vardır. Ancak kira sözleşmesi yenileneceği zaman geldiğinde de toprak sahibi, sanki bütün bu iyileştirmeler kendi fonları ile yapılmış gibi, çiftlik kiracısıyla aynı rant artışını ister. Hatta zaman zaman insan eliyle onarılamayacak ya da üretimi çoğaltılamayacak şeyler için de bir rant ister. Büyük Britanya'da, özellikle İskoçya'da bulunan bir yosun türü, denizin gelgitinde en fazla yükseldiği kayalarda yetişmektedir. Tamamen doğal yollarla oluşumunu tamamlayan, oluşumunda insan emeğinin hiçbir payı olmayan yosun türü için, yosunun yetiştiği kıyı bölgesinde bulunan toprak sahipleri, sahip oldukları buğday tarlaları kadar yosunlar için de kira istemektedirler. Shetland Adaları'nın çevresindeki denizde balık nicelik olarak çok fazladır ve geçimini balıktan sağlayan yerlilerin deniz ürünlerinden yararlanabilmek için sahil kenarında evleri olmak zorundadır. Söz konusu durum toprak sahibinin rantının, çiftçinin topraktan kazanabileceği kadarla değil, hem topraktan, hem de denizden kazanabileceği kadarla orantılı olduğunu göstermektedir (Smith, 1776/2016: 234, 235).

Doğa güçlerinin ürünü sayılan doğa, toprak sahibi tarafından çiftçiye kiralanmıştır. İşleyen, onu emek ürünü haline getiren ise çiftçidir. İnsan emeğinin ürünü çıkarıldıktan sonra geriye kalan doğanın kendi eseridir (Smith, 1776/2016: 511). Rant oranı, toprağın verimlilik derecesi ve toprağın konumuna dayanmaktadır. Toprak rantı, kiracı ve toprak sahibi arasındaki mücadelenin bir sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır. Toprak sahibi ve kiracı arasında yapılacak olan kontratın maddeleri hazırlanırken, toprak sahibi kiracısından yalnızca bazı işlerine yetecek güç bırakmak ister: tohumu sağlamak, işçi ücretlerini ödemek, hayvanların ve çiftliğin başka araçlarını satın almak ve muhafaza edecek olan stoğu sürdürülebilir kılmak. Toprak sahibi bunları karşılayabilecek şeyden fazlasını bırakmaya pek yanaşmaz. Anlaşılacağı üzere bu ücret yalnızca üretimin devamlılığını sağlayacak olan bir miktara denk düşer (Marx, 1932/2018).

Toprağın bir kanalın veya yolun açıldığı yerde oluşu bölgedeki nüfusun-refahın artması rantı yükselten etmenlerdir. Kiracı, toprağı kendisi kendi harcamalarıyla düzeltebilir, fakat kiracının toprakta harcadığı emek, kontrat bitince toprak sahibine kalır. Kiracının toprakta harcadığı emek olarak gerçekleşen, besin, toprak sahibinin rant elde ettiği bir başka alandır.

Hem rantın ilk kaynağı hem de toprak sahibine zorunlulukla ve her zaman rant bırakan tek toprak ürünüdür (Smith, 1776/2016: 257).

Marx, Smith ile aynı fikirde olmadığını belirterek, toplum yararı için var olan her şeyi sömürdüğünden ötürü toprak sahibinin çıkarıyla toplum çıkarının özdeş olduğu sonucuna varmanın saçma olduğunu da belirtmiştir. O'na göre, özel mülkiyet kuralına uygun işleyen iktisadi sistemde, bireyin toplumdan elde ettiği çıkar ile toplumun bireyden elde etmiş olduğu çıkar ters orantılıdır (Marx, 1932/2018).

Kısacası toprak sahibi ve kapitalist ile toprak işçileri ve fabrika işçilerinin çıkarları her zaman büyük bir karşıtlık içerisinde. Toprak sahibinin ve kapitalistin her zaman çıkarı söz konusudur (Marx, 1932/2018). Toprak mülkiyetinin büyük bir kısmının kapitalistlerin eline kalışı ve böylece toprak sahiplerinin kapitalistler haline gelmesi, beraberinde büyük toprak sahiplerinin bir kesiminin aynı zamanda kapitalist oluşunu doğurur. Böylece toprak sahibi ve kapitalist ile toprak işçisi ve fabrika işçisi arasındaki ayrım ortadan kalkar ve toplumda iki sınıf kalır: çalışanların sınıfı ve kapitalistlerin sınıfı (Marx, 1932/2018).

Feodal toprak mülkiyetinde mal sahibi ile toprak arasında maddi zenginlik haricinde daha yakın bir bağlantı vardır. Toprak, derebeyinin rütbesine sahiptir, onunla bireyselleşmiş haldedir. “Nulle terre sans maitre”³ atasözü de soyluluk ve toprak mülkiyeti arasındaki yakın ilişkiyi ifade etmektedir. Aynı şekilde, toprak mülkiyetinin yönetimi sermayenin doğrudan doğruya yönetimini işaret etmez, araziye bağlı olanlar için toprak, anayurtları gibidir. Krallık nasıl krala ad veriyorsa, feodal toprak mülkiyeti de derebeyine ad verir. Toprağı gerçekten kişileştirerek derebeyinin evi yapar. Aynı şekilde, toprakta çalışanlar da gündelik işçi durumunda olmaktan ziyade serfler gibi onlar da kısmen derebeyinin mülküdür; ve kısmen beye saygı, sadakat ile bağlıdırlar. Dolayısıyla derebeyinin serflerle ilişkisinin insanca, içtenlikli bir yanı da söz konusudur. Öte yandan, daha sonraları, insan toprağa kişiliğiyle, bireyselliğiyle değil, yalnızca para bağlarıyla bağlanır. Fakat yine de feodal bey toprağından sonuna kadar yararlanmaya çalışmaz, olanı tüketip üretim edimini serflere bırakır. Aristokratlara romantik bir nitelik atfeden aristokrasinin toprakla ilişkisi söz konusu durumdan ileri gelmektedir (Marx, 1932/2018).

Marx bu görünüşün ortadan kalkması ve mal sahibi ile işçi arasındaki ilişkinin sömürülenle sömüren arasındaki iktisadi ilişkiye indirgenmesi gerektiğini savunmuş, mülk sahibi ve mülk

³ Efendisiz toprak olmaz.

arasındaki bütün kişisel ilişkilerin ortadan kalkması, mülkün doğrudan doğruya nesnel ve maddi servet halini alması gerektiğini vurgulamıştır. Böylece Marx, Ortaçağ'ın atasözü "nulle terre sans maitre" yerini, maddenin insan üzerindeki tam egemenliğini anlatan öteki atasözüne, "l'argent n'a pas de maitre"⁴ bıraktığını vurgulamıştır (Marx, 1932/2018).

Yabancılaşmış Emek

Marx'ın el yazmalarını kaleme aldığı dönemden hatta daha öncesinden şu ana kadarki tarihi süreç içerisinde sınıfların varlığı bilinmektedir. Komünist Manifesto'nun Birinci bölümü olan "Burjuva ve Proleterler" içerisinde "Tüm toplumların bugüne kadarki tarihi, sınıf savaşımının tarihidir" (Marx ve Engels, 1848/2019: 49) yer almaktadır. Marx tarafından kapitalist ve toprak sahibi arasındaki ayrımın gitgide artarak, toprak işçisi ve fabrika işçisi arasındaki ayrımın ortadan kalktığı ve toplumun iki sınıfa yani mülk sahipleri ve mülksüzlere bölündüğü ortaya konulmuştur (Marx, 1932/2018).

Politik iktisat, sınıflar arası rekabeti dışsal koşullarla açıklayarak, değişimin de rastlantısal bir olgu olduğunu vurgulamaktadır. Fakat Marx'a göre bu oluşumlar rastlantısal veya dışsal değil, aksine özel mülkiyet, para hırsı, emeğin, sermayenin ve toprak mülkiyetinin ayrılması ile gerçekleşmektedir (Marx, 1932/2018).

Marx, politik iktisada karşın gerçek iktisadi olgudan yola çıktığını belirterek açıklamalarını sürdürmüştür.

İşçi kendi emeğinin ürünü ile, yabancı bir nesneyeymiş gibi bir ilişki halindedir;

"İşçi ne kadar çok servet üretse, üretiminin gücü ve kapsamı ne kadar artsa, kendisi de o kadar yoksullaşır. Ne kadar çok meta yaratırsa kendisi de bir meta olarak o kadar ucuzlar. Şeyler dünyanın artan değeriyle doğrudan doğruya orantılı olarak insanlar dünyası değersizleşir. Emek yalnız meta üretmez; kendini ve bir meta olarak işçiyi de üretir - ve bunu meta ürettiği oranda gerçekleştirir. Bu olgu göstermektedir ki emeğin ürettiği nesne -emeğin ürünü- emeğin karşısına yabancı bir şey, kendini üretenden bağımsız bir güç olarak dikilir. Emeğin ürünü, bir nesneye aktarılmış, maddeleşmiş emektir: Emeğin nesneleştirilmesidir. Emeğin gerçekleştirilmesi, emeğin nesnelleştirilmesidir" (Marx, 1932/2018).

Politik iktisat emeğin gerçekleşmesini, işçiler adına gerçekliğin gözden kaybolması olarak görmektedir. Bu süreçte, nesneleşme, nesnenin yitimi ve nesneye kölelik, mülk sahibi ise

⁴ Para efendi tanımaz.

başkalaşma olarak ortaya çıkmaktadır. Emeğin gerçekleşmesi gerçekliğin öylesine kayboluşudur ki, işçi gerçekliğini yani varlığını, açlıktan ölme derecesinde yitirir. Emeğin gerçekleşmesi sonucunda, çalışma, son kertede işçinin ancak büyük çabalar sonucunda elde edebileceği bir edim olmuştur. Bununla beraber büyük nicelikte nesne üreten işçi, çalışma sonunda ürettiği nesnenin çok azına sahip olur hale gelmiş ve kendi emek ürününün egemenliği altına girmiştir (Marx, 1932/2018).

İşçinin karşısında duran güçlü, nesnel dünya onun kendini ne kadar çok harcadığıyla orantılıdır. Kendisi ne kadar yoksullaşırsa aidiyetleri o miktarda azalır. Yabancılaşmanın bu çeşidi dindeki durum ile örtüşmektedir: Tanrı'ya çok fazla şey veren insan, kendinde çok azının kalmasına sebep olur. İşçi-nesne arasındaki ilişki de buna benzer. İşçi kendindeki hayatı nesneye koyar ve hayat artık nesneye ait olur. İşçinin emeğinin ürünü, ne kadar büyük olursa, kendisi o kadar küçük kalır. İşçinin kendi ürününden dışsallaştırılması, ürünün işçinin karşısına bağımsız bir güç olarak dikilmesi anlamına gelir (Marx, 1932/2018).

Politik iktisat kuralları içerisinde ise işçinin kendi nesnesindeki yabancılaşma şu şekilde ifade edilir: Tüketimi az olan bir işçinin tüketiminin az olması üretiminin fazlalığıyla ilişkilidir. Kendisinin değersizliği işçinin ürün için yarattığı değere aktarılmıştır. Kendi biçimsizliği ürünün biçimine, kendi barbarlığı ise nesnenin uygar oluşunu göstermektedir. Güçsüzlüğü, emeği güçlendirmiş, işçinin ahmaklığı ise emek ürününü akıllı hale getirmiştir. Politik iktisadi sistem, işçi ve ürün arasındaki bağlantıları yüzeysel tutmuş, ürünün niteliklerinin yükseldiği ölçüde işçide nitelik bırakmamıştır.

Marx'ın ifadesi de politik iktisadi sistemin tanımladığı emek-işçi ilişkisinden pek de farklı görünmemektedir: Emek zenginler için güzel şeyler yaratırken işçi için ürettiği yalnızca yoksunluktur. Zenginler için saraylar üretirken işçi için izbeler üretir, güzellik üretirken işçi için çirkinlik yaratır. İnsan emeğinin yerine makineleri koyar fakat işçilerden bazılarını barbarca çalışmaya itelemekten de geri kalmaz. Zeka üreten emek, işçi için aptallık, budalalık üretir. Marx yalnızca şu noktanın atlandığını söylemiştir; emek ile ürünleri arasındaki dolaysız ilişki, işçi ve işçinin ürettiği nesnelere arasındaki ilişkide yatmaktadır. Zengin kişinin üretilmiş nesnelere ve üretimin kendisiyle ilişkisi, bu ilişkisinin bir sonucu olarak ortaya çıkmış ve onu pekiştirmiştir (Marx, 1932/2018).

İşçinin üretici etkinliği de kendisine yabancılaşmış haldedir;

“Bir kere, çalışma işçinin dışındadır, yani onun özsel varlığına ait değildir. Onun için çalışırken kendini olumlamaz, inkâr eder, mutlu değil mutsuzdur, fiziksel ve zihni enerjisini

serbestçe geliştirmeyen, bedenini harcar ve zihnini yok eder. Onun için işçi ancak çalışma dışında kendine gelir ve çalışırken kendisinin dışındadır. Çalışmadığı zaman kendindedir, çalışırken kendinde değildir. Onun için çalışması gönüllü değil, zorlamadır; zorla çalıştırılır. Dolayısıyla bir gerekmenin doyumlanması değildir; sadece, çalışmanın dışındaki bazı gereksemeleri doyumlamak için bir araçtır. Yabancı özelliğini gösteren bir olgu da fiziksel ya da başka türlü zorlamalar ortadan kalkar kalkmaz, vebadan kaçarcasına kaçıtır işten. Dışsal emek, insanı kendine yabancılaştıran emek, kendini kurban etme, alçaltmadır. Son olarak, çalışmanın işçi için dışsal özelliğini gösteren bir başka olgu, işin işçiye değil başka birine ait olması, işçinin çalışırken kendine değil başkasına ait olmasıdır. Dinde insan imgelemine, insan beyninin, insan yüreğinin kendiliğinden etkinliği, nasıl bireyden bağımsız bir şekilde işliyorsa -yani yabancı, kutsal ya da şeytani bir etkinlik şeklinde- işçinin etkinliği de onun kendiliğinden etkinliği değildir. Bir başkasına aittir; kendi benliğinin yitirilmesidir. Bütün bunların sonucunda insan (işçi) yalnız hayvansal işlevlerinde (fonksiyonlarında), yani yerken, içerken, çocuk yaparken ve olsa olsa evinde, giyiminde, vb. serbestçe etkin olabilir; insani işlevlerinde ise iyice hayvanlaşmıştır. Hayvansı özellikleri insani, insani özellikleri hayvansı olmuştur” (Marx, 1932/2018).

İşçinin bedenini çürüten ve neredeyse aklının iflas etmesine sebep olan kapitalist çalışma şartları insan fiziğine karşı bir zulümdür. Yoğun çalışma koşulları altında varlığını sürdürmeye çalışan işçi, boyun kısalması, parmakların boğum boğum olması, sırtın kamburlaşması, kasların az ya da fazla gelişmesi, akciğerlerin büyümesi ve cildin solgunlaşması gibi fiziksel değişikliklerle karşı karşıya kalmaktadır. Marx, özellikle kapitalist çalışma yönteminin, insan bedeni üzerindeki etkisini ortaya koyarak, işçinin çalışırken rahatsız ve mutsuz olduğunu vurgulamış, proletaryanın fiili görünümüne gönderme yapmıştır. Bu noktada yabancılaşmış emek görünür hale gelmiştir (Ollman, 2012: 135).

İnsanın özünde çalışmak değil, tembellik yatmaktadır. Sistemin getirileri ve insanın özü ile ilgili bir örnek olarak; “Oblomovcululuk” verilebilir. Ivan Gonçarov’un “Oblomov” adlı eserinde Oblomov adındaki bir soylunun yaşamı betimlenmektedir. Romandan sonra “Oblomovcululuk” terimi Rusça’ya pasifliği, işe yaramaz iyi niyetliliği temsil edecek şekilde yerleşmiştir. Tam tersi olarak Stakhanovculuk da bir maden işçisi olan Aleksey Stakhanov’dan türetilmiştir. Bu karakterin çok çalışma özelliği de o dönem Rusya’da hep daha fazla çalışmaya ve üretmeye itmenin aracına dönüştürülmüştür. Hatta bu çizgideki sendikal ve siyasal hareketlere de Stakhanovculuk denilmiştir (Lafargue, 2017: 76). Rusça’da kullanılan

bu niteleme sıfatları, madalyonun iki yüzünü temsil etmektedir. Biri tembellik diğeri çalışkanlık olarak. İnsanın üretici etkinliğine yabancılaşmasının bir sonucu olarak yalnızca hayvani pratikleri yerine getirebiliyor oluşu, sistemin çalışma şartları, insanı giderek, yoksunlaştırmış, bilinçsizleştirmiş ve insani edimlerini yok etmiştir.

İnsan türünün yabancılaşması

“İnsanı (1) doğadan ve (2) kendinden, kendi etkin işlevlerinden, kendi hayat-etkinliğinden yabancılaştırırken, yabancılaşmış emek, *türü insana yabancılaştırır*. Türün hayatını, birey hayatının bir aracına çevirir. İlk türün hayatıyla bireyin hayatını yabancılaştırır, sonra da soyut şekliyle bireyin hayatını, gene soyut ve yabancılaşmış şekliyle türün hayatının amacı yapar” (Marx, 1932/2018).

İnsan doğa alanı ile, evrensel bir ilişki içerisinde. İnsan fiziksel olarak doğanın ürünleriyle yaşamaktadır. Bu noktada doğanın ürünlerinin insanın karşısına ne şekilde çıktığının hiçbir önemi yoktur: besin, ısı, giyim, konut şeklinde çıkabilirler. Doğa, insanın organik olmayan bedenidir. İnsan doğayı kullanarak yaşar ve ölmek için doğayla sürekli ilişki içinde olması gerekir (Marx, 1932/2018).

Emek, yalnızca insanın fiziksel varlığını sürdürmenin bir aracı gibi görünmektedir. Lakin görünenin aksine üretici hayat gerçekte, türün hayatıdır. Türün özeliği, yaşam etkinliğinin özünde bulunmaktadır. Bu öz, özgür, bilinçli etkinlik insanın türsel özelliğini yansıtır. Dolayısıyla, hayat yalnızca bir yaşama aracıymış gibi görünmektedir (Marx, 1932/2018). Hayvan ise, kendi hayat etkinliğiyle doğrudan özdeştir. İnsan hayat etkinliğinin kendisini iradesini ve bilinçliliğinin nesnesi yapmaktadır. İnsanın bilinçli bir hayat-etkinliği vardır. İnsanı hayvanca etkinliğinden dolaysız biçimde ayıran hayat etkinliği, bilinçli hayat etkinliğidir. Bundan dolayı bilinçli bir varlık olan insan, bir tür varlığıdır. Yalnız bu sebepten dolayı insan etkinliği, özgür bir etkinliktir. Ancak yabancılaşmış emek bu ilişkiyi ters çevirerek bilinçli bir varlık olan insan türünün kendi hayat etkinliğini ve öz varlığını kendi varoluşu için basit bir araç olarak kullanır (Marx, 1932/2018).

İnsanlar gibi hayvanlar da üretim yapar ve çoğu hayvan kendine yuva, barınak sağlar. Fakat hayvanların ürünleri tek yanlıdır; yalnızca kendilerinin veya yavrularının dolaysız gereksemeleri için üretirler. Oysa evrensel üretimde bulunan insan başkası için üretimde bulunurken hayvan kendisi için, kendi türü için üretimde bulunur. Hayvan yalnızca kendini üretirken, insan bütün doğayı yeniden üretir ya da doğa insana ürettirilir demek daha doğru olur (Marx, 1932/2018).

Sistem içerisinde bulunan insanın tür varlığı oluşu bu şekilde kanıtlanmaktadır. İnsan üretim yoluyla etkin türsel hayatını dokur. Bu üretim şekli, insanın doğayı nasıl kendi eseri haline getirdiğini göstermektedir. Emeğin amacı, insanın türsel hayatının nesneleştirilmesi yani insanın kendi hayatının/özünün yabancılaştırılmasıdır. İnsan böylece, kendi yarattığı dünyada kendini seyretme imkanı bulur. Dolayısıyla, yabancılaşmış emek, insanın türsel hayatını, kendi fiziksel varoluşunun bir aracı haline getirmiştir. İnsanın kendi bilinçliliği böylece, yabancılaşma tarafından tür yaşamının bir araç olduğu şekle dönüştürülür (Marx, 1932/2018). O halde;

“1) İşçinin, kendi üzerinde egemenliği olan yabancı bir nesne olarak emek ürünüyle ilişkisi. Bu ilişki aynı zamanda duysal dış dünyayla, düşmanca karşısına çıkan yabancı bir dünya olarak doğa nesneleriyle ilişkisidir. 2) Emeğin çalışma sürecinde üretim edimiyle ilişkisi. Bu ilişki işçinin, kendine ait olmayan dışlanmış bir etkinlik olarak kendi etkinliğiyle ilişkisidir; acı çekme olarak etkinlik, zayıflık olarak güçlülük, kısırlık olarak verimlilik, işçinin kendi fiziksel ve manevi enerjisi, kişisel hayatı ya da etkinlik dışındaki hayatıdır - kendine karşı dönmüş, kendisine ait ya da bağımlı olmayan bir etkinlik...Yabancılaşmış emek böylece şunları da gerçekleştirmiş olur: 3) İnsanın türsel varlığını, hem doğayı, hem de manevi türsel özelliğini, insanın dışında bir varlığa, bireysel varoluşunun bir aracına çevirir. Dışarıdaki doğayı ve insanın manevi özünü, insanca varlığını yabancılaştırdığı gibi, insanı kendi bedenine de yabancılaştırır. 4) İnsanın kendi emeğinin ürününden, hayat etkinliğinden, türsel varlığına yabancılaşması olgusunun dolaysız bir sonucu, insanın insana yabancılaşmasıdır. İnsan nasıl kendi kendisiyle karşı karşıya geliyorsa, öteki insanla da karşı karşıya gelmektedir. İnsanın işiyle, emeğinin ürünüyle ve kendisiyle ilişkisi için geçerli olan, insanın öbür insanla öbür insanın emeği ve emeğinin nesnesi için de geçerlidir” (Marx, 1932/2018).

Marx, “Peki emeğin ürünü, ürünü oluşturan kişinin dışındaysa, işçiden dışsallaşmışsa, bu ürün artık kime aittir?” sorusu üzerinde durmaktadır.

Emeğin ürünü işçiye ait değilse ve yabancı bir güç olarak işçinin karşısına dikiliyorsa, bunun sebebi ürünün işçiden başka bir insana ait olmasıdır. İşçinin etkinliği kendisi için bir işkence oluşturuyorsa, emeğin ürünü başka bir kişi için bir zevk ve hayatın tadı olmalıdır. Yabancılaşmanın yer aldığı ortamın kendisi pratik alandır. Nihayetinde, insan nasıl kendi etkinliğini kendisi ile yabancılaştırıyorsa, yabancıya da yabancının kendisine ait olmayan bir etkinlik sunar (Marx, 1932/2018). Son kertede insan üzerindeki yabancı erk, aslında insanın kendisinden başka bir şey değildir.

Politik iktisat açısından Marx, “dışlaştırılmış emek” kavramını özel mülkiyetinin hareketinin bir sonucu olarak çıkarıldığını vurgulamıştır. Politik iktisat, emekten yola çıkmasına rağmen emeğe hiçbir şey vermeyip, özel mülkiyete her şeyi vermektedir ve yabancılaşmış emeğin yasalarını formülleştirmekten başka bir şey yapmamıştır. Bu ilişkinin, daha sonra karşılıklı bir ilişki haline geldiğini söylemiş, özel mülkiyetin gelişmesiyle ancak son noktaya vardığında bunun bir sır olarak ortaya çıktığını belirtmiştir (Marx, 1932/2018).

Tüm bu felaketleri doğuran özel mülkiyetten toplumun kurtulması, insanların iktisadi ve siyasal kurtuluşunun zorunlu ve temel koşuludur. Bu kurtuluş, yabancılaşmadan gerçek kurtuluş anlamına gelmektedir ve gerçek kurtuluş insanın evrensel kurtuluşu olacaktır (Marx, 1932/2018).

Sermaye-Emek-Toprak Mülkiyeti

İşçi, sermayenin kendini yitirmiş insan olduğunun öznel kanıtı olmakla birlikte, sermaye de emeğin, kendini yitirmiş insan olduğunun nesnel kanıtı olarak karşımıza çıkmaktadır. Ne yazık ki işçi, yaşayan yani, gereksemeleri olan bir sermaye olarak kendini yitirmiştir. İşçi, çalışmadığı her an geçimini yitirir. İşçinin hayatı bir meta gibi ele alınarak, değeri, sermaye stoğuna göre yükselir veya düşer. İşçinin sermayeyi ürettiği gibi sermaye de işçiyi üretmektedir. Fakat sermayenin işçiye bağımlılığından çok, işçi sermayeye bağımlıdır. Metnin başında kapitalist ve işçi arasındaki gibi işçi-sermaye ilişkisi de benzer nitelik taşımaktadır. Çünkü, sermayenin varoluşu yani kapitalistin varlığı işçinin varoluşudur; kapitalistle birlikte sermaye, işçiye karşı kayıtsız şekilde onun hayatının gidişatını belirleyen bir etki yaratır (Marx, 1932/2018).

Marx’a göre; politik iktisadın işçi için tek bir gerekmesi vardır. O da işçi soyunun tükenmesini önlemek amacıyla, işçi çalışırken hayatta kalmasını sağlayacak kadarını ona vermektir. Böylece emeğin ücreti, tekerleklerin kolay dönmesini sağlayan bir yağ gibi karşımıza çıkartılır. Politik iktisatçılar aynı zamanda kapitalistin ancak ücretleri kısarak kazanabileceği olgusunu bütün açıklığıyla göstermişlerdir. Ayrıca, politik iktisatta tüketicinin ezilmesi değil, kapitalist ile işçinin birbirlerini ezmeye çalışması normal bir ilişkiymiş gibi gösterilmektedir (Marx, 1932/2018).

Emeğin zorunlu gelişmesi olarak, serbest endüstri ve serbest sermaye karşımıza çıkmaktadır. Tarım gerçek bir endüstri durumuna geldiğinde, hemen hemen her iş toprağa ve toprak

kölesine bırakılırdı. Böylece arazi kendi kendini ekip biçmekteydi. Kölenin serbest işçiye evrimiyle beraber toprak sahibi kendisi de bir endüstri patronuna yani bir kapitaliste dönüştüğünden bahsedilmişti. Toprak sahibi, toprak kiracısının varlığı ile iktisadi varoluşunu yani özel bir mülk sahibi olarak varoluşunu kazanmaktadır. Böylece toprak sahibi özünde sıradan bir kapitaliste dönüşmektedir. Çiftçinin varlığı, toprak sahibinin varlığının bir öncülü olarak karşımıza çıkmaktadır (Marx, 1932/2018).

Toprak sahibi ve kapitalist arasındaki ilişki

Toprak sahibine göre kapitalist, kurnaz, eli sıkı, düzenbaz, aç gözlü, tüccar, dik başlı, yüreksiz ve ruhsuz bir rezildir. Tatlı dilli ve zorba, aşağılık bir uşak, ağına düşürdüğünü soyup soğana çeviren bir şerefsiz olan dalkavuk ve ilke tanımayıp, şiir ve güzellik bilmeyen bir namussuz olarak tanımlar kapitalisti. Topluluğa yabancılaşmış ve toplumu satıp, rekabet yaratan, besleyen ve rekabetin yanı sıra suçu, sefaleti en önemlisi bütün toplumsal bağların çözülmesini getiren bir kişidir. Toprak sahibi, daha dün köle gördüğü kapitalisti bugün kurtulup zengin olmuş ve küstahlaşmış kişi olarak kabul eder. Kendisini ise kapitalistin tehdit ettiği bir başka kapitalist olarak görür. Kapitalist ise toprak sahibini, dünkü miskin, kötü ve bencil efendisi olarak hatırlar. Ayrıca, bir kapitalist olarak, şimdiki halini ona borçlu olduğunu ve kendine zarar verdiğini yine kendine hatırlatmaktan da çekinmez. Kapitalistin sahip olduğu sermayeden ayrı bir erk olarak toprak sahibinin sahip olduğu erk olan toprak mülkiyeti, daha tam gelişmemiş sermayeye işaret eder. Sermaye toprak mülkiyetine galip gelir ve üretim süreci sonucunda kapitalist toprak sahibi karşısında zafer kazanmış olur (Marx, 1932/2018).

Özel Mülkiyet ve Emek, Ticari Sistem ve Fizyokrasi

Marx, Adam Smith'in özel mülkiyet anlayışını açıklarken Engels'in "Politik İktisadın Luther"i şeklinde nitelemesinden yola çıkmıştır; Luther, dini, dışsal dünyanın tözü saymış ve bu yol ile Katolik paganizme karşı çıkmıştı. Bu demek oluyor ki; insanın içsel tözü olarak diniliği ön plana çıkarmış ve dışsal diniliği kaldırmıştır. Servet de tıpkı bu dışsallık gibi insanın dışında ve insandan bağımsız şekilde kazanılabilecek ve kullanılabilecektir. Servetin ortadan kaldırılmasıyla dışsal nesneliliği yok edilerek özel mülkiyet, insanın kendinde cisimleşerek, insan özel mülkiyetin özü olarak tanımlanabilecektir. Fakat bunun sonucunda insan, Luther'de dinin yörüngesine sokulduğu gibi Adam Smith de insanı, özel mülkiyetin yörüngesine sokacaktır (Marx, 1932/2018).

Marx, ayrıca politik iktisatta feodal mülkiyetin yok oluşu olan “fizyokrasi” üzerinden Adam Smith’in görüşlerine yer vererek açıklamıştır. Bütün servetin kaynağı tarımdır. Toprak, başlangıçta sermaye değilken, sonradan insan için yalnızca emek ve tarım yoluyla var olmuştur. Fizyokrasinin yaptığı sadece toprak mülkiyetini yabancılaşmış insana çevirmektir. Toprak mülkiyeti, özel mülkiyetin ilk şekli olmakla birlikte endüstri, başlangıçta yalnızca mülkiyetin özel bir biçimi olarak özel mülkiyetin karşısına çıkmıştır. Dolayısıyla emek başlangıçta yalnızca tarımsal emek olarak görünürken, sonralarında genel olarak emek şeklinde görülmeye başlamıştır (Marx, 1932/2018).

Özel Mülkiyet ve Komünizm

Özel mülkiyetin ortadan kaldırılmış olumlu anlatımı komünizme işaret etmektedir. Evrensel özel mülkiyeti temsil etmektedir. Toplumda maddi mülkiyetin egemenliğinin büyüklüğünden dolayı özel mülkiyet olarak sahip olunamayacak yetenek vb. şeyler yok edilmek-soyutlanmak istenir. İşçi kategorisi bütün insanları içine alacak biçimde ve ortadan kaldırılmadan genişletilir. Evrensel özel mülkiyet, özel mülkiyetin karşısına çıkarılmaya çalışılır. Kabaca komünizm olarak kavramsallaştırılabilecek, özel mülkiyetin, ilk ortadan kaldırılışı, kendini olumlu topluluk olarak yerleştirmek isteyen özel mülkiyetin yüzeye çıkışının bir şeklini ifade etmektedir (Marx, 1932/2018).

Komünizm, “Yabancılaşmış Emek” başlığı altında ayrıntılı bir şekilde ele alınan yabancılaşmanın aşılması, insanın kendine, özüne dönüşünü temsil etmektedir. Marx, özel mülkiyetin kavram olarak anlaşıldığını fakat olumlu özünün kavranmadığını, özel mülkiyetin tutsağı haline getirildiğini vurgulamıştır. Dolayısıyla özel mülkiyetin olumlu özünü açıklamaya girişmiştir. Komünizm, insanın kendine yabancılaşmasının ya da özel mülkiyetin olumlu biçimde aşılması ve dolayısıyla insani öze sahip olunması olarak tanımlandığında toplumsal bir varlık olarak insan türünün öze dönüşünü temsil etmektedir. Komünizmin bu tanımı hümanizme işaret eden “doğalcılık” (natüralizm) olarak ifade edilir. Tür ile birey arasındaki çatışmanın gerçek çözümüdür. Tarihin çözülmüş bilmececi olan komünizm de kendinin çözüm olduğunu bilir. Komünizmin ortaya çıkışında bilince büyük rol atfeden Marx, tarihin akışını, hem kendi doğuşunun gerçek edimi hem de bilinçli bir şekilde kavrama süreci olarak almıştır (Marx, 1932/2018). Kısacası, özel mülkiyetin olumlu biçimde aşılması, bütün yabancılaşma şekillerinin olumlu biçimde aşılması anlamına gelmektedir. Yani insanın özüne

dönmesini ifade etmektedir (Marx, 1932/2018).

“Özel mülkiyet insanın kendi için nesnel oluşunun ve aynı zamanda kendine yabancı ve insanlık dışı bir nesne oluşunun duyusal anlatımıdır; (...) kendini gerçekleştirmesinin gerçekliğini yitirmesi, yabancı bir gerçeklik olduğunu dile getirir: bunun tersi, yani özel mülkiyetin olumlu şekilde aşılması yani, insani öze, insani hayata, nesnel insana ve insani başarılarla, insan tarafından ve insan için duyusal şekilde sahip çıkılması demektir” (Marx, 1932/2018).

Bu yüzden, özel mülkiyetin olumlu şekilde aşılması, tüm insan duyularının ve yüklemelerinin tam kurtuluşunu temsil etmektedir (Marx, 1932/2018).

Marx, sıkıntı içindeki ve yoksul adamın çok iyi hazırlanmış bir oyunu bile göremeyeceğini söyleyerek; madenleri işleyen bir insanın madenlerin yalnızca piyasa fiyatlarını düşünebileceğini, onların güzelliğini ya da benzersizliğini düşünemediklerini vurgulamaktadır. Bu sebeple kuramsal ve pratik bakımdan, insan özünün nesneleştirilmesi, hem insani ve doğal hayatın büyük zenginliğini karşılayan insani duyular yaratmak hem de insanın duyularını insanileştirmek anlamına gelmektedir (Marx, 1932/2018).

Sosyalist insan için dünya, insanın emeği yoluyla insanın yaratılmasından başka bir şey olmamakla birlikte özünde, insanın ve doğanın kuramsal ve pratik bilinçliliği yatmaktadır. Komünizm ise, zorunlu bir evre olup, insanın iyileşmesi ve kurtuluşu sürecinde tarihi gelişmenin bir sonraki aşamasıdır (Marx, 1932/2018).

Özel Mülkiyet-Burjuva Toplumunda İş bölümü

Özel mülkiyet varlığında, bencil isteklerini doyurma niyetinde olan herkes aynı zamanda başkasının üzerinde dışsal bir egemenlik kurma çabasıdadır. İnsanın insan olarak yoksulluğu gittikçe artar ve kendine düşman olan varlığa karşı zafer kazanması ancak para gerekmesi ile olmaktadır (Marx, 1932/2018).

Yabancılaşma, gereksemeler ve bu gereksemelerin araçlarında bir incelik yaramanın yanında hayvanca bir barbarlaşmaya, incelmemiş soyut, tam bir gerekseme basitliğine yol açmaktadır (Marx, 1932/2018). Marx, yabancılaşma sonucu, “uygarlık”ın getirdiği bir veba havasıyla kirlenen mağarasında yaşamaya başlayan insanın, bu mağarada bile güvende oturmadığını söyler. Çünkü parasını ödemezse kovulabileceği, her gün elinden alınabilecek yabancı bir barındır o da. En basit hayvansal temizlik bile (ışık, hava) insanın bir gerekmesi olmaktan

çıkar. “Kir” insan için bir yaşama ögesi olur. Artık insani duyularından hatta hayvani duyularından bile hiçbirini yoktur. Yani problem yalnızca insanın insani gereksemelerinin ortadan kalkması değil, hayvani gereksemelerinin de kaybolmasıdır. Vahşi ve hayvan hiç değilse avlanma, gezinme ve arkadaş edinme pratiklerine sahiptir. Bir çocuğu, yani henüz oluşma sürecindeki bir insanı işçi yapmak için makine ile basitleştirilmektedir. Öte yandan işçinin kendisi de aslında ihmal edilmiş bir çocuğu temsil edebilir. Zayıf insanı makineleştirmek için, makine kendini insanın zayıflığına uydurmaktadır (Marx, 1932/2018). Yabancılaşma yalnızca kapitalizmin gelişmiş olduğu fabrikalarda değil o fabrikalara işlenmesi için ulaştırılan hammadde alanlarında da karşımıza çıkmaktadır.

Paris’te 1783 yılında; La Bruyère adlı yazar, Fransız köylüsünü şöyle tasvir etmişti; “Paris’ten uzaklaşınca, bazı iskan mahalleleri görülür. Buralarda insana benzeyen dişi ve erkek birtakım hayvanlar yaşar; bunların çoğu vahşidir de. Hepsi güneşten yanmış, kirden simsiyah olmuştur. Kara ekmek, bitki kökleri yer, su içerler. Ekin eker, hayvan yetiştirirler. Dünyadan haberleri yoktur” (Tarih Gazetesi, 1956).

Örnekte 1783 Paris’inde, ihtişamın, modanın, güzelliğin merkezi olan semtin uzaklarında bulunan köylerdeki insanların halini görmekteyiz. İnsanların içinde buldukları bu durum aslında onların ne kadar yıprandığını ve geçimlerini sağlamak için, daha da açacak olursak Paris’in merkezindeki ihtişamın devam etmesini sağlayabilmek, orada yaşayan insanları mutlu edebilmek için toprak işçilerinin de ne kadar harcandığını gözler önüne sermektedir. Her ne kadar merkezdeki fabrikalarda olan işçiler olmasa da biz biliyoruz ki; toprak işçileri de kentteki burjuvazi için çalışmaktadır. Örnekte, “Buralarda insana benzeyen dişi ve erkek birtakım hayvanlar yaşar; bunların çoğu vahşidir de” (Tarih Gazetesi, 1956) yazmaktadır. Bu atıf, metinde bahsettiğimiz “işçinin hayvanileşmesi” vurgusunu destekler niteliktedir. İşçinin emeğini gerçekleştirme karşısında yabancılaşması onun insani belirtiler göstermekten çıkarıp, hayvani özellikler kazanmasına sebep olmuştur.

“Kendini ezme, yaşamının ve bütün insanca gereksemelerin yadsınması, baş öğretisidir. Ne kadar az, yer, içer, kitap okursan; tiyatroya, dansa, meyhaneye ne kadar az gidersen; ne kadar az düşünür, sever, kuram yaratır, şarkı söyler, resim, eskrim yaparsan, vb., o kadar fazla sermaye biriktirirsin, güvelerin ve tozun yok edemeyeceği hazinen o kadar büyür. Kendin ne kadar azalırsan, o kadar çoğa sahip olursun; kendi öz hayatını dile getirirkenle dışsallaşmış hayatını dile getirirken ters orantılıdır. Böylece yabancılaşmış varlığın gitgide büyür. Politik iktisatçı senin hayatın ve insanlığından aldığı her şeyi, para ve servet olarak geri verir; senin

yapamayacağı ne varsa, paran onu yapar. Paran yiyip içebilir, tiyatroya ya da dansa gidebilir; gezilere çıkabilir, sanatı, bilgiyi, geçmişin hazinelerini, politik gücü mülkiyetine geçirebilir - bütün bunları senin adına mülkiyetine geçirebilir bütün bunları senin adına satın alabilir... Ama bütün bunlar olduğu halde, kendi yaratıp kendini satın almaktan başka bir şey yapmak eğilimi göstermez; çünkü ne de olsa başka her şey onun kölesidir... İşçi, sadece yaşamayı istemesine yetecek kadarına sahiptir ve sadece bir şeylere sahip olabilmek için yaşamak isteyebilir” (Marx, 1932/2018).

“Üretimin zenginler için anlamı, yoksullar için taşıdığı anlamda belirlenmektedir. Yukarıda olay hep inceltiştir, perdelenmiştir, belirsizdir-uydurmadır; aşağıda, sert, düpedüz, açıklı-gerçektir” (Marx, 1932/2018).

Yoksul insanın oturduğu konut, düşman ve izbe bir yerdir. Bu yerin ona ait olmasının şartı alın terini ve kanını ona adamasıdır. Yoksul insan bu yeri mesken edinmediği sürece, “işte evimdeyim” diyemez, kendini bir yabancıнын evinde, her gün onu yerinden etmeyi bekleyen ve kirayı ödemediği zaman dışarı atacak olan birinin evinde bulur (Marx, 1932/2018). Bu noktada yabancılaşma kişinin, başkasının himayesi altında olmaktan ileri gelir. İnsanın yaşam faaliyeti başka birine aittir.

İşbölümü

Bir avcılar ya da çobanlar kabilesinde büyük bir ustalıklarla ok ve yay yapan bir insan bunları hayvan veya av etiyile değiş tokuş eder. Bu takas sonucunda ava çıksa bulacağından daha fazla et edinebildiğini fark eder. Böylece, kendi çıkarını düşünerek ok ve yay yapmak başlıca amacı olur (Marx, 1932/2018). O halde, uzmanlaşmanın tarihini avcı-toplayıcı dönemlere kadar götürebilir ve iş bölümünün uzmanlaşmaya yol açtığını söyleyebiliriz.

Politik iktisatta iş bölümü emeğin toplumsal özelliğinin anlatımına işaret eder. Marx’a göre, iş bölümü eğilimi insanlar arasında yetenekleri arasında farklılıkların meydana gelmesine sebep olmuştur. Aynı türden hayvanlar arasında doğuştan deha ve zeka farkı görebiliriz⁵. Fakat insanlar için bu durum geçerli değildir. İnsanların zekaları yaratılış bakımından⁶ çok farklı değildir. Hayvan ve insan arasındaki farklılıklarını detaylandırarak; hayvan bağımsız bir şekilde kendine bakar, bakmak zorundadır fakat doğanın kendi türlerine veya başka türlere

⁵ Marx bu noktada süs köpeği ve bir çoban köpeği karşılaştırması vermiş ve her iki türün de doğuştan farklı zekalara sahip olduklarını göstermek istemiştir.

⁶ Hammal ve filozof karşılaştırması yapmış, hammalın ve filozofun doğuştan aynı zekaya sahip olduklarını vurgulamıştır.

verdiği çeşitli yeteneklerden yararlanamaz. Ancak, insanlar, birbirlerine hiç benzemeyen dehalardan kendi işine yarayabilecek ürünleri ötekenden istediği kadar satın alarak faydalanmaktadırlar. Bu sebeple iş bölümünün sonucunu oluşturan insan yeteneklerinin çeşitliliğidir. Bu çeşitliliklerin faydası vardır. Örneğin hayvanlar türün ortak yararına katkıda bulunamıyorken insanlar birbirlerine hiç benzemeseler de farklı ürünlerini ortak bir stokta toplayabilir, birbirlerine faydalı olabilirler. İnsanların bu edimi gerçekleştirme sürecinde iş bölümünün büyük bir rolü söz konusudur. İş bölümü ve makinelerin kullanımı, ürünlerin büyük niceliklerde üretilmesini sağlamaktadır. Büyük fabrikaların temelinde yatan bunlardır (Marx, 1932/2018). Kapitalizmin doruklarının yaşandığı dönemlerde ve hatta günümüzde de fabrikalarda, otomotiv sanayiinde çalışan bir işçinin, otomobilin yalnızca vitesinin yapıldığı bölümde emeğini gerçekleştirme, otomobilin tamamını görememesine sebep olur. Yani işçi, tamamladığı ve onun sayesinde hayat bulan bir ürünün bitmiş halini göremez. Daha pek çok örnek verilebileceği gibi, Fordist üretim biçimi adı altında, seri üretim sisteminin yaygınlaştırılması bahsettiğimiz örnekle uyuşan niteliktedir.

Burjuva Toplumunda Paranın Gücü

Para, burjuva toplumunda her şeyi satın alabilme ve tüm nesnelere kendine mal edinme niteliğine sahip olması sebebiyle en yüksek mülk edinme nesnesi olarak varlığını sürdürmektedir (Marx, 1932/2018).

Marx “para” çözümlemesine, Shakespeare’in Atinalı Timon adlı eserindeki bir alıntıdan başlamaktadır:

“Altın! San, pırl pırl, halis altın! Yok Tanrılar ...

Şu kadar yeter bunun çevirmeye karayı aka; eğriyi

doğruya,

Kötüyü iyiye; soysuzu soyluya; kocamış gence;

yüreksizi yiğide .

...İşte, bu

Rahiplerinizi, kölelerinizi çeker alır elinizden;

Koca adamların yastıklarını alır başlarının altından;

Bu sarı köle

Bağlar, çözer dinleri; günahkâr kutsar;

Cüzzamlıya bile taptırır insanı; alır hırsızı
Ünvan verir, nişan verir, şan verir,
Oturtur senatörle yan yana: budur
Kocamış dolu yeniden gelin eden;
Hastanenin, çibanlarını görse kusacağı kadını
Allar pullar da bu, ilkyazına kavuşturur.
Çekil karşımdan, kahrolası çamur,
İnsanlığın orta malı orospu, sen,
Ulusları birbirine düşüren.

...

Sen ey kral katili, ve ayıran
Piçinden babayı; sen kirlettin parlaklığınla
Hymen'in tertemiz yatağını! Sen cesur Mars!
Sen her dem taze, sevimli, zarif zampara,
Yanağının pembeliğiyle eritirsin sen
Diana'nın kucağındaki kutsal karları!
Olmayacakları birbirine yaklaştırıp
Öpüştüren onları! Her dilde konuşup
Her anlamda laf eden, sen göze görünür Tanrı!
Sen, yürek yakan, düşün,
Kölen insan başkaldırıyor; kullan gücünü,
Birbirine ver onları, öyle ki hayvanlar

Yeryüzünde imparatorluk kursun" (Shakespeare'den aktaran Marx, 1932/2018).

Marx, Shakespeare'in paranın gücünün bu kadar gerçekçi ve güzel anlatabildiği eserinden yola çıkarak, insanın para yoluyla elde edebileceği, satın alabildiği şeyin kendisi olduğunu söylemiştir. İnsanın gücü, paranın gücü kadar büyüktür. Para ne kadar güçlüyse ve fazlaysa insan da o kadar güçlüdür. Paranın niceliği ne kadarsa paranın sahibinin nitelikleri ve potansiyeli de o oran kadardır. Bu durumda, kişinin ne olduğu ve neleri yapabileceği veya yapamayacağı kişi tarafından değil para tarafından belirlenmektedir. Para sahibi kişi çirkin olabilir fakat en güzel kadını satın alabilir ki bunun örnekleri ile de sıkça karşılaşmak mümkündür. Eğer çirkin kişi para ile en güzel kadını satın alabiliyorsa paranın etkisiyle kişi çirkinliğini, iticiliğini de yok edebilir. Parası olan herhangi bir kişi her ne kadar kötü,

namussuz, alçak ve kafasız bir insan olursa olsun, paraya saygı gösterildiği için sahibine de saygı gösterilir. Her şeyin gerçek ruhu olan para, ona sahip olan insanı ruhsuz yapabilir mi hiç? Para sahibinin satın alması için akıllı olması gerekmez, parası varsa akıl bile satın alınabilir olur. Para, bütün bağlardır. Tüm noktaları bağlayan ortak ve yegane şeydir. Bir insan olarak kişinin yapamadığı hatta imkansız gördüğü şeyleri para gerçekleştirebilir. Para yaratıcı güce sahip bir şey olarak karşımıza çıkar çünkü Tanrılaştırılmıştır. Paranın bu gücü, insanın neler yapmak istediğini, neleri hedeflediğini yok sayar. Marx, bilimsel çalışmaya yatkın ve yeteneği olan kişinin yeterli parası yoksa hiç gerçek ve etkili bir yeteneği yokmuş gibi gözüktüğünü vurgulamıştır. Bu durumun tam tersi olarak parası olan ve bilimsel çalışma yeteneği olmayan bir kişinin, yeteneği etkili olabilir (Marx, 1932/2018). Çünkü para sahibi olan kişi, önünde hiçbir engel tanımaz.

Evrensel bir dışsal araç olarak ve insandan-toplumdan doğmayan para, imgelemi gerçekliğe, gerçekliği de imgelem ürününe çevirebilme gücüne sahiptir. Böylece, para, evrensel dönüştürücü bir güç olarak varlığını sürdürür. “Sadakati sadakatsizliğe, sevgiyi nefrete, nefreti sevgiye, iyiliği kötülüğe, kötülüğü iyiliğe, serfi lorda, lordu serfe, saçmayı akla, akılı saçmaya çevirir”. Dolayısıyla, iyiliği satın alabilen kişi, kötü bile olsa iyidir (Marx, 1932/2018).

Para dışsallaştırılıp, insan insan olarak, insanın dünyayla ilişkileri de insani ilişkiler olarak kabul edilirse, sevgi yalnızca sevgiyle, iyilik yalnızca iyilikle vb. değiştirilir. Önemli olan ne iseniz o olmak, olduğu gibi görünmektir. Örneğin, sanat içerisinde yaşamak istiyorsanız sanat kültürü almış biri olmalısınız. Bu noktada istemler ve eylemlerin birbirine uymaları gerekmektedir (Marx, 1932/2018).

Hegelci Diyalektik ve Felsefe

Marx, şimdiye kadarki fikirleri haklı gösterebilmek ve öncesinde açıklamak için Hegelci diyalektik ve fenomenoloji ve mantık üzerinde durmaktadır. Hegelci diyalektik karşısında eleştirel ve ciddi bir tutum sergileyen ve bu alanda gerçek buluşlar ortaya koyan tek kişinin Feuerbach olduğunu düşünmektedir (Marx, 1932/2018).

Feuerbach Hegelci diyalektiği şöyle açıklar: Hegel töz'ün (soyut evrensel) yabancılaşmasından yola çıkar. Yani basit bir dil ile; dinden yola çıkar. Sonra tözü ortadan kaldırarak edimli, duyusal, gerçek, bitimli, tikel olanı oluşturur. Bu da felsefe-din ve dinbilimin ortadan kalkması anlamına gelir. Feuerbach böylece; Hegelci diyalektiği,

felsefenin kendisiyle çelişmesi, olumsuzlamanın olumsuzlanması olarak görmektedir (Marx, 1932/2018).

Marx, Hegelci felsefenin gerçek çıkış noktası olan fenomenolojiden başlayarak Hegelci sistemi ele almıştır.

Fenomenoloji;

- a) Kendi bilincinde oluş
- b) Zihin
- c) Din
- d) Saltık bilgi

Hegel'in fenomenolojide servet, devlet gücü gibi kıstasları insani varlığa yabancılaşmış olarak görüşü yalnızca düşünce şeklindedir. Bunlar yalnızca katıksız, soyut, felsefi düşüncenin yabancılaşmasıdır. Bütün sürecin saltık bilgi ile sona ermesinin sebebi de budur. Aslında yabancılaşan şey soyut düşüncedir. Bu noktada filozof kendini yabancılaşmış dünyanın ölçüsü sayar. Yabancılaşmanın özü, insanın kendini insani olmayan bir şekilde, kendine karşıt olarak nesneleştirilmesi değil, kendini soyut düşünceden ayrı ve soyut düşünceye karşıt olarak nesneleştirilmesi olarak anlaşılmalıdır. Varlıklar ve nesnelere nasıl düşünce varlıkları olarak görünüyorsa, özne de her zaman bilincinde olma yani kendi bilincinde değildir; dolayısıyla ortaya çıkan yabancılaşma biçimleri, yalnızca bilincin ve kendi bilincinde olmanın değişik şekillerine karşılık gelmektedir (Marx, 1932/2018).

Hegel emeği, insanın özü sayarak emeğin yalnızca olumlu yanını öne çıkarır. Emek, insanın başkalaşmış insan olarak, kendi-için oluşudur. Hegel'in tanıdığı tek emek, soyut şekilde zihni emektir. Bundan dolayı, felsefenin özünü başkalaşmış insanın kendini tanıyışı olarak kavramaktadır (Marx, 1932/2018).

Fenomenoloji için kilit nokta, bilinçlilik nesnesinin kendi bilincinde olmaktan başka bir şey olmamasıdır. Dolayısıyla problem, bilinçlilik nesnesinin üstesinden gelmektir. Nesnellik, kendi bilincinde olmaya uygun olmayan yabancılaşmış bir insan ilişkisi gibi görünmektedir. Yabancılaşma dışlanmış şekilde karşımıza çıkmaktadır. İnsanın nesnel özüne yeniden sahip çıkması hem yabancılaşmayı hem de nesneleşmeyi ortadan kaldırmakla mümkündür. Hegel'e göre insanın özü, insanın kendi bilincinde olmasını ifade etmektedir. Bu noktada, Hegel'e göre bütün yabancılaşmaların, kendi bilincinde olmanın yabancılaşmasından başka bir şey olmadığını söylemek mümkündür. Bahsedilen "yabancılaşma" ifadesi gerçek yabancılaşmanın bir anlatımı olarak görülmektedir. İnsanın gerçek özünün, kendi bilincinde

olmanın yabancılaşmasının ortaya çıkışından başka bir şey olamaması fenomenolojinin kapsamına girmektedir (Marx, 1932/2018).

“Hegel insanın kendine yabancılaşmasını insan özünün başkalaşmasını, insanın nesnelliğini ve benliğini bulması olarak gerçekliğini yitirliğini, yaradılışının değişmesini, nesnelleşmesini ve gerçekleşmesini kavramaktadır” (Marx, 1932/2018).

Kendine yabancılaşmış insan aynı zamanda insani özüne yabancılaşmış düşündürdür. Düşünür için zihnindekiler, hem doğanın hem de insanın dışında var olan duruk zihni biçimler veya hayaletlere işaret etmektedir. Hegel, duruk zihni şekilleri bir araya getirip insan düşüncesinin başkalaşması olarak yani her birini ilkin olumsuzlama olarak, ardından başkalaşmanın aşılması yani olumsuzlamanın olumsuzlaması olarak insan düşüncesinin gerçek bir anlatımı olarak ele almıştır (Marx, 1932/2018).

Sonuç

Marx, yapıtlarıyla şimdiye kadar pek çok toplumu etkilemiştir. “Yabancılaşma” düşüncesinin temellerini attığı, felsefi dayanaklarla temellendirdiği ve düşüncelerinde Hegel’in etkisini büyük ölçüde hissettirdiği bir metin olarak “1844 El Yazmaları” kitap haline getirilmiştir.

Birbirinden ayrı olarak ele alamayacağımız toprak sahibi ve kapitalist, işçinin hayatının her alanında, ona fiziki olarak müdahalede bulunmasa bile her zaman üzerinde tahakküm kuran iki ayrı gibi görünen aslında tek olan sınıftır. İki sınıfı da sermaye sahibi olanlar olarak ele alırsak eğer, işçi sınıfı “sermaye sahibi olmayanlar” olarak adlandırılabilir. İşçinin konumu kapitalist üzerinden belirlenir. Sermaye sahibi olanlar var ise mutlaka sermaye sahibi olmayanlar da vardır. Diyalektik ilişkinin temeli de buradan doğar. Sermaye sahibi, işçinin yaşam mücadelesinde büyük rol oynamaktadır.

İşçinin “çalışmadığı zaman evinde olduğuna” ve “çalıştığı zaman evinde olmadığına” dair öznel duyguları da emeğinin yabancılaşmış niteliğinin diğer işaretleridir. Kapitalistin kontrolü o kadar bütüncül, o kadar eksiksizdir ki çalışmanın biçimini, yoğunluğunu, süresini, ürününün çeşidini ve sayısını, çalışmayı çevreleyen koşulları ve hepsinden daha önemlisi işçinin böyle bir çalışmada bulunup bulunmayacağını belirler. Yalnızca kapitalistin izniyle üretici etkinliğinde bulunabilen işçi, kapitalist ona dur deyinceye kadar yani üretim etkinliği kâr getirmemeye başlayana kadar devam edecektir (Ollman, 2012: 137).

Sabriye Aşır (2018), Bütün Dünya adlı dergide ele aldığı bir metinde “The Radium Girls: The

Dark Story of America's Shining Women" başlıklı kitabın yazarı Kate Moore'un ifadelerini aktararak tarihte "Radyum Kızları" olarak bilinen vahşi olayı aktarmıştır; 1916 yılında New Jersey'de bir saat fabrikası açılmıştır. Bu saat fabrikasında çalışmak üzere pek çok kadın işe alınmıştır. Kadın işçiler, savaştaki askerlerin gece saatleri görebilmeleri için saatlerin üzerindeki kadrantları ve rakamları karanlıkta parlamaları için radyoaktif özellikli radyum elementini içeren özel bir boyayla boyama görevlerini yerine getirmektedirler. Kadınlara, iş öğretilirken, püf noktanın, boyayı sürdükleri fırçayı önce dudaklarıyla sivriltmeleri olduğu söylenmiştir. Kadınlar ise, sivriltilip daha iyi bir iş ortaya çıkarabilmek adına iki dudakları arasına aldıkları fırçadaki boyayı yutmaya başlamışlardır (Aşır, 2018: 85).

Radyumun tüketilmesinin oluşturduğu büyük sağlık tehlikesi, radyasyona bağlı kemik nekrozu ve kemik kanserleri olduğu ortaya çıkmıştır. İşçilerin bazılarında, 1920'lerin başından itibaren bitkinlik ve diş ağrısı gibi şikâyetler oluşmaya başlamıştır. İlk ölüm olayı 1922 yılında gerçekleşmiş; 22 yaşındaki Mollie Maggia, bir yıl devam eden acı dolu bir sürecin ardından yaşamını yitirmiştir. Ölüm belgesinde frengi nedeniyle yaşamını yitirdiği yazmasına karşın, işin aslı bu değildir. Mollie "radyumlu çene" denilen bir hastalık halinden muzdariptir. Anlatılanlara göre, kızın alt çene kemiği öylesine kırılabilir bir hale gelmiştir ki, gittiği doktor kemiği öylece çekip çıkarmıştır (Aşır, 2018: 88, 89).

Saat fabrikasında çalıştırılan kadınlar ve kızların aldıkları maaş o dönem koşulları içerisinde gayet iyi bir miktarı göstermekteydi. Hatta henüz işin hastalığı belirmeden önce kızlar, kendi komşularına, arkadaşlarına da işi tavsiye ediyor, çalışmalarını için fabrikaya getiriyorlardı. Bu iş onların oldukça hoşuna gidiyor hatta iş yerinde çalışırken elbiselerine bulaşan radyum etrafta parlamalarını, akşam bara gittiklerinde dikkat çekmelerini sağlamaktaydı (Aşır, 2018: 85, 89).

Aslında kızlar, bu tekniği gözü kapalı kabul de etmemiş, başlangıçta boyanın zararlı olup olmadığını öğrenmek istemişlerdir. Radyum içeren boyanın son derece güvenli olduğunu söyleyen fabrika yöneticileri, kızların sağlıkları kötü boyutlara ulaşana ve olay duyulana kadar koltuklarında oturmaya devam etmişlerdir. Radyum sebebiyle hayatını kaybeden binlerce kadın tarihte "Radyum Kızları" olarak bilinmektedir (Aşır, 2018: 85-90).

Fabrika sahiplerinin, kızların itirazlarına rağmen üretimi devam ettirmesi, kızlarda meydana gelen değişikliklere rağmen üretimi durdurulmaması yalnızca üretilen ürünü satıp artı değer elde edebildiği içindir. Fakat artı değer elde etme sürecinde kapitalist dönüp arkasına bakmaz. Fabrika sahibi için eğer işin ucunda artı değer oluşturacak bir kâr söz konusuysa gidilen her

yol mübahtır. Kapitalist; “Nasıl olsa gelip benim işçim olacak birçok insan var, biri gider biri gelir” şeklindeki düşünceler etrafında dolaşıp durmaktadır. Bu sebepten ötürü, yıpratıcı ve sağlıksız çalışma koşulları karşısında zarar verdiği insanları düşünmez.

Kaynakça

- Aşır, S. (2018). Parlayan Saatlerin Karanlık Yüzü: Radium Kızları. *Bütün Dünya*, 85-90.
- Ateşoğlu, G. (Ed.). (2017). *Hayalet*. İstanbul: Ayrıntı.
- Doğan, U, Cumalı, N. ve Erksan, M. (1963). *Susuz Yaz* [Film]. Türkiye: Hitit Yapım.
- Irgat, C. (1998). *Seçme Şiirler*. Memet. Fuat (Der.). İstanbul: Adam.
- Kaplan, T. (1985). On the Socialist Origins of International Women’s Day. *Feminist Studies*, 11(1), 163-171.
- Lafargue, P. (2017). *Tembellik Hakkı*. İhya Kahraman (Çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Marx, K. (2018). *1844 El Yazmaları*. Murat Belge (Çev.). İstanbul: Birikim. (Özgün eser 1932 tarihlidir)
- Marx, K. ve Engels, F. (2019). *Komünist Manifesto*. Celal Üster ve Nur Deriş (Çev.). İstanbul: Can. (Özgün eser 1848 tarihlidir)
- Meriç, C. (1968). Sosyalizm ve Sosyoloji Tarihinde Proudhon. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Konferansları Dergisi*, 9, 111-132.
- Ollman, B. (2012). *Yabancılaşma*. Ayşegül Kars (Çev.). İstanbul: Yordam.
- Smith, A. (2016). *Milletlerin Zenginliği*. Haldun Derin (Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Tarih Gazetesi (Gazete Şeklinde Dünya Tarihi)*. (1956). Türk Köylüsü Alman ve Rus Köylüsünden Çok Daha Zengin. İstanbul: Hayat.
- Yalçıntaş, A. (2012). *Yayıncılık Endüstrisinde Yapay Seçilim: Marx ve Engels’in Politik İktisat Metinleri Üzerine Bibliyografik Bir İnceleme*. S. Orhan, S. Koloğlugil ve A. Yalçıntaş (Der.). İktisatta Bir Hayalet: Karl Marx (141-179) içinde. İstanbul: İletişim